

Carmen Mathijssen

Cees Leeuwis & Rhiannon Pyburn (eds.), *Wheelbarrows full of Frogs. Social Learning in Rural Resource Management*. Assen: Van Gorcum, 2002. ISBN 90-232-3850-8, 479 blz., € 35,00.

De titel verwijst naar een groep kikkers (verschillende 'actoren') die samen in een wieldop zitten (een verhoogd platform). Zo kunnen de kikkers uit een ander

perspectief naar hun situatie kijken. Het leven in de wioldop vraagt ook om andere vormen van omgaan en onderhandelen met elkaar dan het leven in het moeras of de vijver (hun gemeenschappen en organisaties). Wanneer de wioldop in beweging is, springen of vallen een of meer kikkers er waarschijnlijk uit. Wanneer de band manoeuvreert om die kikkers erbij te houden, is het waarschijnlijk dat weer anderen eruit springen of vallen. Het balanceren in zo'n volle band op een moeilijk terrein vormt een uitdaging, die om veel engagement en flexibiliteit vraagt. Maar de band stilhouden is geen oplossing. Immers: ook dan springen de kikkers er na een tijdje uit om terug te keren naar hun leefomgeving. Zo geeft deze metafoor uitdrukking aan het dynamische en onvoorspelbare karakter van sociale leerprocessen in de praktijk.

De sociale leerprocessen in de bundel hebben betrekking op de agricultuur en het management van landbouw in Noord en Zuid. Theorieën van sociaal leren worden in de eerste plaats verbonden aan cognitieve theorieën, zoals die van Niels Röling. Sociaal leren wordt daarin beschouwd als het toewerken naar coherentie tussen actoren, evenals het samen creëren van werktuigen en middelen om zich beter af te stellen op de context. Deze interactieve en participatieve manier van sociaal leren wordt in de kijker gezet, met specifieke aandacht voor de machtsdynamieken die bij sociaal leren altijd in het spel zijn.

Sociaal leren wordt opgevat als een sleutelmechanisme voor 'interdependente stakeholders' om samen te bouwen aan een duurzame toekomst. Er wordt de hoop uitgesproken dat sociaal leren een uitweg kan bieden voor de grote ecologische uitdagingen waar onze samenleving voor staat. Net als de auteurs, word je als lezer gefascineerd door de mogelijkheden (en de grenzen) van sociaal leren als de basis voor vrijwillige verandering en voor het ontstaan van effectieve samenwerking en collectieve actie.

Conflicten tussen verschillende stakeholders worden gezien als potentieel constructieve krachten. Wanneer actoren met verschillende interpretatiekaders met elkaar proberen te communiceren zijn communicatieproblemen immers bijna een evidentie. Wat betekenisvol is in het ene kader, kan zinloos zijn in een ander kader of kan een totaal verschillende betekenis hebben. Toch kan de transformatie op verschillende sociale en administratieve niveaus en in verschillende culturele domeinen gefaciliteerd worden. Daartoe zouden interpretatiekaders zélf onderwerp van discussie moeten worden, en zouden de assumpties en vooronderstellingen binnen zulke kaders geëxpliciteerd en bediscussieerd moeten worden. Facilitatie kan zich zo focussen op het ontwikkelen van de competenties van de deelnemers om kritisch te reflecteren op hun eigen perceptie, belangen en waarden.

Het lijkt in dat verband vooral belangrijk om te werken aan de grenzen waar actoren vanuit verschillende praktijken, culturen en talen elkaar ontmoeten en met elkaar 'interageren'. Deze grenzen zijn een 'interface' waar actoren niet enkel geconfronteerd worden met verschillende belangen en percepties maar ook met verschillende praktijken, ervaringen, culturen, geschiedenis en taal.

Face-to-face interactie tussen actoren uit verschillende subsystemen kan zo een krachtige manier zijn om actoren de kans te geven om niet-bevestigende ideeën, visies, houdingen en gedragingen te leren kennen.

De rol van divergente discoursen in die processen blijkt groot te zijn. Beleidsmakers blijken bijvoorbeeld een andere taal dan de maatschappelijke stakeholders te spreken. Beleidsmakers gaan vaak nog uit van positivistische strategieën om de werkelijkheid te reduceren en beter controleerbaar te maken. Het huidige beleidssysteem is eerder geneigd het verleden te reproduceren dan een nieuwe toekomst te creëren. Dit kan verklaard worden doordat beleid gemaakt wordt in een positivistische context, waarbij de realiteit wordt gezien als iets dat verkenbaar, analyseerbaar en manipuleerbaar is. Daarbij wordt echter uit het oog verloren dat mensen handelen op basis van de betekenissen die zij toekennen aan de werkelijkheid. In een constructivistische visie ligt de klemtoon op openheid voor verscheiden percepties van anderen, die niet overeenkomt met onze dominante manieren van organiseren en beleid maken. Die beklemtonen namelijk het ontwerpen van gestandaardiseerde manieren om problemen efficiënt aan te pakken.

Zulke routines, wetten en definities kunnen opgevat worden als het formele perspectief waarbinnen de overheid betekenis toekent aan de werkelijkheid. Problemen, kansen en oplossingen zijn voor de overheid enkel relevant in zover ze binnen dit formele perspectief passen. Alles wat er niet in past, wordt genegeerd. Het institutionele systeem is enkel receptief voor probleemdefinities die aangepakt kunnen worden binnen het bestaande systeem, en die geen veranderingen aan het systeem zelf vragen. De overheid is zo enkel geïnteresseerd in problemen die kunnen worden opgelost met de instrumenten die tot de beschikking staat. De bestaande en beschikbare instrumenten bepalen op deze manier voor welke problemen de overheid receptief is, en voor welke niet. De problemen worden aangepast aan de oplossingen in plaats van omgekeerd. Wanneer je enkel een hamer hebt, zie je overal nagels... Nieuwe instrumenten en oplossingen zijn slechts welkom voor zover ze aansluiten bij de al bestaande instrumenten. Door het opzij schuiven van bepaalde perspectieven en visies op problemen en mogelijke oplossingen, worden leeransen gelimiteerd en zelfs uitgesloten.

Bij de communicatie tussen overheid en burgers is dit formele perspectief dominant. Burgers herformuleren hun betekenisgeving op zo'n manier dat die ook betekenisvol wordt in het formele perspectief. Burgers proberen interpretaties van situaties zodanig vooruit te schuiven dat zij kunnen genieten van de voordelen (bijvoorbeeld subsidies) en de nadelen kunnen vermijden (bijvoorbeeld het betalen van belastingen). Een probleem is echter dat het formele interpretatiekader voor de meeste burgers niet gemakkelijk verstaanbaar of herkenbaar is, mede door de complexe technische en juridische concepten. Het kennen van deze formele concepten en het vaardig zijn in het relateren van die formele concepten aan concrete situaties, blijken cruciale condities te zijn voor het communiceren met het formele domein. Maar deze praktijken

zijn aan fundamentele kritiek onderhevig. De toegankelijkheid van het formele domein bepaalt immers mede of iemand in staat is in formele procedures te participeren. Zo wordt het democratische principe van gelijkheid gereduceerd tot een vraag van toegankelijkheid.

De bundel wordt afgesloten met een krachtige epiloog met concluderende reflecties oversociaal leren. Complexe sociale problemen worden gekarakteriseerd door de betrokkenheid van meerdere actoren, met verschillende achtergronden, interesses en waarden. Probleemoplossen begint in zulke situaties met het erkennen van wederkerige afhankelijkheden tussen de actoren. Beklemtoond wordt dat het ontwerpen of faciliteren van sociale leerprocessen zich niet richt op de geanticipeerde productuitkomsten maar eerder op de processen. Beleidsprocessen worden dan ook beschouwd als 'ongoing' processen waarvan de resultaten moeilijk te voorspellen zijn. De processen zijn voortdurend in beweging, zijn contextueel ingebed en worden door meerdere onzekerheden beïnvloed. De menselijke onderhandelingsprocessen zijn niet volledig te voorspellen en dus ook niet op voorhand te plannen. Dit impliceert dat het niet vruchtbaar is te proberen deze processen te structureren en te controleren met allerlei plannings, schema's en procedures. Het faciliteren van zo'n interactief proces vraagt juist om het samenweven van verschillende strategieën, activiteiten en methoden op een flexibele en contextgerelateerde manier.

Het is over het algemeen een doordacht en genuanceerd boek, dat slechts hier en daar een beetje tekortschiet in het kritisch bekijken van de wetten van de vrije markt. In een hoofdstuk over de rol van kennis in de armoedebestrijding bij boeren worden deze wetten bijvoorbeeld als te vanzelfsprekend genomen. De generatie van kennis en informatie in regio's met een hoge concentratie van arme boeren wordt ten dienste gesteld van het mogelijk maken van competitie met rijkere boeren. Dit wordt verondersteld de armoede te verminderen. Dat arme boeren hun kennis moeten gebruiken om zich competitief op te stellen ten opzichte van rijkere boeren, lijkt gedictieerd te worden door neoliberale economische krachten, waar pedagogen ook kritisch over zouden kunnen reflecteren en zelfs alternatieve samenwerkingsvormen kunnen voorstellen. Verder wordt in dit hoofdstuk zonder veel verantwoording op zoek gegaan naar kwantitatieve participatieve leermethoden, met als doelstelling aantrekkelijk te zijn voor grote programma's zoals die van de Wereld Bank.

Dit boek zou ik niet enkel aanbevelen aan pedagogen die zich specifiek interesseren in agricultuur in Noord en Zuid. Integendeel: het lijkt mij relevant leesvoer voor ieder die geïnteresseerd is in sociaal leren, volwasseneneducatie, overleg tussen meerdere partijen en politieke processen van onderhandeling en conflicthantering. De praktijkverhalen zullen vooral degenen met ervaring in landbouw aanspreken, maar de theoretische reflecties over sociaal leren en institutionele verandering zijn ook valide en inspirerend voor pedagogen die werkzaam zijn in andere domeinen dan agricultuur.